

AFSTAND EN ADOPTIE: HET PERSPECTIEF VAN MOEDERS IN INDIA

Pien Bos*

In de afgelopen decennia verlieten duizenden kinderen uit India en andere landen hun oorspronkelijke familie en hun land om elders te worden geadopteerd (Selman, 2020b). Adoptie is meestal een blijde en ontroerende gebeurtenis voor de wensouders, maar hieraan is een ingrijpende gebeurtenis voorafgegaan: de scheiding van een moeder en haar kind.^{1, 2} Dit artikel gaat over dit proces vóór de adoptie. Het perspectief van de moeders, hun ervaringen, beleving, overwegingen, prioriteiten en uiteindelijk hun besluitvorming over het wel of niet afstaan³ van hun kind staat in dit artikel centraal. In mijn onderzoek, afgerond in 2008, richtte ik me op moeders in Tamil Nadu, Zuid-India.

Sinds mijn aantreden in het adoptieveld in de jaren 1990 werd over adoptiekinderen uit India gezegd dat zij voornamelijk werden afgestaan

-
- 1 Vanzelfsprekend bestaat er ook een vader of verwekker. Omdat dit onderzoek is gericht op het perspectief van de moeders, laat ik de vaders buiten beschouwing.
 - 2 In het adoptieveld circuleren veel begrippen: afstandsmoeders, biologische moeders, natuurlijke moeders, oorspronkelijke moeders, geboortemoeders, eerste moeders. Veel moeders ervaren deze begrippen als instrumenteel en geformuleerd vanuit het perspectief en/of belang van adoptieouders. Om deze reden verkies ik het begrip 'moeder'.
 - 3 In dit onderzoek staat het begrip 'afstaan' centraal. Echter ook dit begrip is omstrede omdat er moeders zijn die hebben ervaren dat hun kind is afgepakt door misleiding, manipulatie of dwang. Daarnaast is niet iedere geadopteerde afgestaan ter adoptie. Sommige kinderen zijn bijvoorbeeld 'achtergelaten', soms door onbekenden, andere kinderen zijn 'achtergebleven' door bijvoorbeeld het overlijden van ouders en/of andere familieleden.

door ongetrouwde moeders. De website van de vereniging Wereldkinderen vermeldde ook nog in 2007:⁴

De kinderen uit India die voor adoptie in aanmerking komen zijn in de meeste gevallen kinderen van ongetrouwde moeders. Ongetrouwd moederschap is in India een grote schande en in vrijwel alle situaties is afstand doen van de baby voor de moeder de enige mogelijkheid.⁵

Ik vroeg me af wat de vrouwen hier zelf over te zeggen hadden.

Ik richtte me tijdens het onderzoek op legale adopties. Onderzoek naar illegale adopties zijn vanuit juridisch perspectief en in het kader van mensenrechten belangrijk. Echter, vanuit cultureel-antropologisch perspectief en ter afbakening koos ik voor onderzoek naar het proces van besluitvorming van moeders bij legale procedures en zocht ik contact met alle ngo's in en rond Chennai (Zuid-India) die tijdens mijn periode van veldwerk – in 2002 en 2003 – een vergunning hadden om kinderen ter adoptie te plaatsen in buitenlandse en/of Indiase adoptiegezinnen. Via deze instellingen wilde ik toegang krijgen tot ongetrouwde moeders die voor het dilemma stonden om hun kind wel of niet af te staan.

De eerste bevinding na het betreden van deze instituten was dat in deze specifieke deelstaat het merendeel van de kinderen was afgestaan door getrouwde ouders in plaats van door ongetrouwde moeders. Dit kwam door lokaal beleid waarbij ouders laagdrempelig hun baby konden achterlaten bij een receptiecentrum, te vergelijken met 'het babyluikje' in Nederland. Dit verklaarde ook dat de baby's in de instituten veelal meisjes waren, die soms minder gewenst zijn dan jongetjes (Srinivasan & Bedi, 2010). Ondanks deze eerste bevinding koos ik ervoor om me te richten op het besluitvormingsproces van ongetrouwde moeders, enerzijds om het onderzoek af te bakenen en anderzijds omdat zij al enkele decennia werden aangemerkt als de moeders van kinderen die in India ter adoptie werden afgestaan.

4 24 juni 2007, www.wereldkinderen.nl, in de sectie 'Adoptie uit India'. In 2009 is Wereldkinderen met adopties uit India gestopt: 23 mei 2023, <https://www.wereldkinderen.nl/media/1181/adopties-uit-india.pdf>.

5 Stichting Meiling, een andere Nederlandse adoptieorganisatie die kinderen uit India plaatste in Nederlandse gezinnen, vermeldde: 'Buitenechtelijke kinderen worden vaak voor adoptie afgestaan. Ook komt het vaak voor dat een van de ouders is overleden (of weggelopen). Als de overgebleven ouder opnieuw gaat trouwen, dan worden de kinderen uit een eerder huwelijk / relatie vaak afgestaan' (24 juni 2007, www.meiling.nl, in de sectie 'Achtergronden India').

METHODEN EN BRONNEN

In de periode van dit etnografisch onderzoek (2001-2008) was er nauwelijks wetenschappelijke kennis over processen van besluitvorming van moeders om hun kind wel of niet ter adoptie af te staan.⁶ Inductief, kwalitatief onderzoek was de meest aangewezen benadering (Boeije & Blijenbergh, 2019). Het vroeg veel tijd om contacten te leggen en vertrouwen te winnen. Om deze reden besloeg het veldwerk een periode van twee jaar.

Naast het beschrijven van het besluitvormingsproces van de moeders, had ik ook een praktijkgericht doel voor ogen: ik wilde met kennis bijdragen aan beleidsverbetering. Gedurende het onderzoek heb ik op individueel niveau geen rol van betekenis kunnen spelen noch effectief kunnen interveniëren. Onder mijn ogen, en in mijn ogen vaak onnodig, verloren moeders hun kinderen en kinderen hun moeders. Met het oog op verbetering heb ik geprobeerd om een 'podium' voor de moeders te creëren. Ik wilde het perspectief van de meest onderbelichte partij over het voetlicht brengen: hun leven, hun beleving, hun ervaringen. In die zin kan mijn rol worden gezien als een vorm van 'advocacy' (Hale, 2001).

Kenmerkend voor een etnografische benadering is een onderdompeling in de cultuur waarbij via participerende observaties de context zo nauwkeurig en gedetailleerd mogelijk wordt beschreven (Musante & DeWalt, 2010). Het 'rondhangen' in instellingen, inclusief informele gesprekken met moeders en personeel, bleek een waardevolle methode van dataverzameling. Ook via kwalitatieve interviews werden data verzameld. Naast gesprekken met (aanstaande) moeders sprak ik ook met hulpverleners en beleidsmakers. In totaal interviewde ik 52 (aanstaande) alleenstaande moeders. Van deze 52 moeders stonden 36 moeders hun kind af, zestien moeders brachten hun kind zelf groot. De interviews met moeders waren soms eenmalig, soms interviewde ik ze vaker.

Met 29 van de 36 moeders die hun kind afstonden sprak ik terwijl ze, zwanger of net bevallen, nog midden in het proces van besluitvorming zaten. Deze interviews vonden plaats in of rond de instellingen waar deze vrouwen op dat moment verbleven. Dit waren meestal ngo's en

6 Na Roby & Matsumura (2002) en Bos (2008) zijn er meer studies verschenen vanuit het perspectief van moeders. Zie bv. Högbacka (2016), Kim (2016), Bos (2017) en Monico (2021).

een enkele keer een ziekenhuis. De ngo's boden meestal diverse vormen van hulp- en/of dienstverlening, waaronder het opvangen van vrouwen. Daarnaast hadden deze ngo's een vergunning om kinderen te plaatsen in adoptiegezinnen in het buitenland en/of binnen India.

Naast moeders die nog in het proces van besluitvorming zaten, sprak ik met zeven moeders die terugblikten op de fase waarin ze hun kind twintig jaar of langer geleden achterlieten in een instelling. Deze moeders sprak ik soms in de instelling waar hun kind indertijd was achtergebleven en soms op een neutrale plaats buiten de instelling.

Ik ontmoette ook negen ongehuwde moeders die hun kind niet hadden afgestaan en zeven andere alleenstaande moeders die, bijvoorbeeld nadat hun echtgenoot hen had verlaten of na een formele echtscheiding, hun kind(eren) zonder vader grootbrachten. Deze moeders verbleven niet in een instelling en hadden dit ten tijde van hun zwangerschap ook niet gedaan.

BEVINDINGEN

De levensverhalen en ervaringen van de alleenstaande moeders lieten een enorme diversiteit zien in omstandigheden en overwegingen. Op verschillende vlakken en door diverse factoren bestaat er ambiguïteit. Hieronder werk ik uit op welke wijze deze ambiguïteit 'agency' kan geven aan moeders. Daarnaast wordt zichtbaar op welke wijze agency door opererende instanties en instituten wordt gebruikt om dit te ontnemen aan de moeders.

Onderhandelbare huwelijkse staat

Santha werd aan mij voorgesteld als ongehuwde moeder en was één van de eerste moeders die ik aan het begin van mijn veldwerk sprak. Het gesprek werd al snel verwarrend, omdat Santha tijdens het delen van de gebeurtenissen die aan de zwangerschap waren voorafgegaan, een ceremonie beschreef die mij als een huwelijksceremonie deed voorkomen. Dit was verwarrend, temeer omdat ze benadrukte dat ze als ongehuwde moeder haar kind niet kon grootbrengen en het in de instelling zou achterlaten. Santha's situatie paste niet in mijn dichotome opvatting over een gehuwde of ongehuwde staat. Er bleek een grijs gebied te zijn waarbij de huwelijkse staat omstreden was. Dit grijze gebied bleek naast verlies ook mogelijkheden te bieden, het bracht agency waardoor kon worden onderhandeld over hun huwelijkse staat.

Vooraleer ik dit hieronder verder uitwerk, ga ik eerst terug naar de literatuur.

In de literatuur, en in het dagelijkse leven, wordt in India een groot onderscheid gemaakt tussen de ongetrouwde of getrouwde staat (Thurston, 2002; Trautmann, 2002). Een huwelijksceremonie bestaat bij Tamils uit diverse stadia. In de aanloop naar het huwelijk worden in het bijzijn van vele getuigen specifieke ceremonies uitgevoerd. Het ultieme huwelijksritueel is het omknopen van de *tāli*. Een *tāli* is een geelkleurig koord met een hanger die de kaste van de bruidegom symboliseert. De bruidegom knoopt deze *tāli* om de hals van de bruid. Deze ceremonie markeert de overgang van een ongehuwde naar een gehuwde staat waarmee het huwelijk is bezegeld. Voor Hindoes is het huwelijk een sacrament:⁷ de huwelijks staat brengt ingrijpende veranderingen met zich mee voor het leven van man en vrouw en wordt in het algemeen door Tamils gezien als de belangrijkste gebeurtenis in een mensenleven (Kolenda, 2001). Het krijgen van een kind is ook betekenisvol, maar wel binnen de huwelijks staat.

Adoptiebureaus in zowel Nederland als India benadrukten de schande van ongehuwd moederschap als oorzaak voor het afstaan van kinderen ter adoptie door Indiase moeders. Uit mijn onderzoek bleek echter dat de grens tussen wel of niet getrouwd zijn minder zwart-wit is dan ik had verondersteld op basis van de literatuur. Een discussie met twee vrouwen waar ik ter plaatse nauw mee samenwerkte maakt het verschil duidelijk in opvattingen over wat een huwelijks staat is en waar deze ter discussie kan worden gesteld:

‘De *tāli* maakt het verschil’, legt Florina uit. ‘Als een man bij een vrouw een *tāli* heeft omgeknoopt, dan zal deze vrouw zichzelf beschouwen als getrouwd met die man.’ ‘Zo werkt het niet’, nuanceert Meenaksi. ‘Iedere man kan, waar dan ook, zijn minnares een *tāli* omknopen om haar op haar gemak te stellen en haar schaamte te beperken, maar dat wil nog niet zeggen dat ze getrouwd zijn.’

Sommige aan mij als ‘ongehuwd’ voorgestelde vrouwen beschreven net als Santha tijdens interviews een ceremonie waarbij hen het heilige koord werd omgeknoopt door de vader van hun kind. Zij noemden dit zelf een huwelijk, maar het huwelijk werd niet zonder meer erkend. Er werd op afgedongen door bijvoorbeeld de familie omdat het ritueel

7 Ook christenen beschouwen het huwelijk als een sacrament.

weliswaar in het bijzijn van een priester, maar bijvoorbeeld zonder betrokkenheid van beide (schoon)families, was uitgevoerd. Het huwelijk werd dan door de familie als ‘ongeldig’ gezien. Ook maatschappelijk werkers in instellingen met een vergunning voor adoptie bestempelden deze vrouwen vaak als ongehuwd, in lijn met hun middenklasse opvattingen over het huwelijk. Doordat het huwelijk niet door familie en medewerkers van de ngo’s werd erkend, raakten de moeders vervolgens als ‘ongehuwde moeder’ hun kind kwijt.

Ik sprak echter ook ongehuwde moeders die nooit een huwelijksceremonie hadden meegemaakt en toch hun kind zelf grootbrachten. Deze moeders konden zich niet voorstaan op een huwelijkse staat. Hun zwangerschap had indertijd veel verdriet en tumult veroorzaakt. Sommige van deze moeders hadden hun dorp of wijk waar familie en bekenden woonden verlaten en ergens anders hun leven opgebouwd. Zij verborgen soms hun ongehuwde staat door een geel koord te kopen waar gewoonlijk een *tāli* aan hangt, zodat ze voor de buitenwereld getrouwd leken. Ik sprak ook moeders die als alleenstaande moeder hun kind of kinderen grootbrachten nadat ze wel getrouwd waren geweest, maar door hun echtgenoot waren verlaten of zelf hun echtgenoot hadden verlaten. Ook deze moeders waren onderwerp van roddels over onder andere een losse seksuele moraal en ook bij deze moeders werd op de huwelijkse staat afgedongen door familie en mensen in hun omgeving.

Alleenstaande moeders benadrukten soms hun huwelijkse staat met meerdere symbolen door behalve een *tāli* ook teenringen te dragen en dagelijks en nadrukkelijk *kuṛikumam*⁸ op hun voorhoofd en haarscheiding aan te brengen. Belangrijk om te vermelden is dat de moeders die ik sprak en die hun kinderen niet afstonden niet in een instelling met een adoptievergunning verbleven. Zij werden dus niet blootgesteld aan de dominante middenklasse opvattingen van maatschappelijk werkers over het huwelijk noch aan andere krachten binnen instellingen die het besluitvormingsproces beïnvloedden (zie verder).

8 Het uitdragen van haar huwelijkse status door het dragen van een *tāli* wordt cultureel gezien als een plicht voor een getrouwde vrouw. Naast het dragen van een *tāli*, kan een getrouwde vrouw haar getrouwde status ook tot uitdrukking brengen door bijvoorbeeld *metṭi* (teenringen) en glazen armbanden te dragen en door *kuṛikumam* (rood turmeric-poeder) op haar voorhoofd en haarlijn aan te brengen.

Ambigüiteit in de huwelijkse staat bood dus onderhandelingsruimte aan vrouwen die hun kind wilden houden. Een onduidelijke huwelijkse staat bracht ruimte (agency) om te manoeuvreren. De machtsverhoudingen binnen de instellingen met een adoptievergunning en de dominante middenklasse opvattingen maakten dat moeders die binnen deze instellingen verbleven, deze manoeuvreerruimte werd ontnomen. Hun kind werd dan ter adoptie aangeboden.

Verwantschap

‘We hebben hetzelfde bloed door onze aderen stromen. Ik weet zeker dat hij nog steeds de geur van Madras bij zich draagt.’ Dit zijn de woorden van Selvi, twintig jaar nadat haar kind in een adoptiegezin in het buitenland werd geplaatst. Ik ontmoet Selvi in de instelling omdat ze via deze organisatie haar zoon wilde benaderen met de vraag of hij contact met haar zou willen opnemen. Haar zoon werd in de jaren 1980 geplaatst in een adoptiegezin in Europa en Selvi is bereid om te vertellen over wat er destijds was gebeurd.

Selvi is veertien jaar als een rickshaw-bestuurder interesse in haar toont. Omdat hij geen bruidsschat vraagt en Selvi’s familie arm is, zijn haar ouders blij met zijn aanzoek. Ondanks het leeftijdsverschil en het feit dat hij van een andere kaste is, gaan ze met hem en zijn familie in gesprek om het huwelijk te arrangeren. De ouders van de bruidegom zijn eerst niet gelukkig met het initiatief van hun zoon. Zij wilden dat hij met zijn nicht zou trouwen.⁹ Maar dat weigerde hij en na enige tijd en veel overleg wordt met instemming van beide ouders het huwelijk gearrangeerd.

Maar al snel na de huwelijksvoltrekking blijkt Selvi’s echtgenoot zich van zijn verantwoordelijkheden te onttrekken. Selvi krijgt een baby, maar ondertussen geeft de vader van het kind zijn geld uit aan drank. Bovendien is er sprake van huiselijk geweld. Na drie jaar verlaat Selvi hem en gaat ze samen met haar zoontje weer bij haar moeder en zusje wonen; ze is dan zeventien jaar. Selvi en haar moeder werken allebei als dagloner, maar het is moeilijk om rond te komen. Ze horen van een instelling waar kinderen kosteloos kunnen verblijven en besluiten om het zusje en het zoontje daar onder dak te brengen.

⁹ In Tamil Nadu is het in veel gemeenschappen en kasten de traditie dat een huwbare man bij voorkeur met de dochter van zijn zus trouwt, of ‘cross-cousin’ (bij voorkeur de dochter van vader’s zus).

Maar het gaat niet goed met Selvi. Er wordt over haar geroddeld. Mensen verwijten haar dat ze haar huwelijk heeft laten mislukken en ze mist haar zoontje. Ze voelt zich somber en besluit om haar zoontje terug te halen. Maar ook de terugkomst van haar zoontje helpt niet. De wens om een einde aan haar leven te maken, krijgt de overhand en ze doet een poging om zichzelf en ook haar kind op te hangen. Net op tijd weet haar moeder de dood van beiden te voorkomen en zet ze Selvi onder druk om het kind om veiligheidsredenen terug te brengen naar de instelling. In de instelling overtuigen ze Selvi dat ze haar zoon een goede toekomst kan geven door een afstandsverklaring te tekenen. Selvi vertelt:

Ik wist niet wat adoptie betekende. Ik dacht dat hij in het buitenland zou kunnen studeren. Ik dacht dat iemand daar voor een goede school zou zorgen, hem aan het studeren zou zetten en hem daarna weer terug zou sturen. Net zoals we hier hostels hebben. Ik heb het document toen helemaal niet gelezen. Ik weet niet eens of het in Tamil of Engels was. Ik heb blind getekend.

Haar kind wordt geplaatst in een Europees adoptiegezin.

De tragische familiegebeurtenissen komen ook haar ex-man en schoonfamilie ter ore. Ze zijn furieus. Ze vinden haar nu niet alleen een slechte echtgenote die haar man in de steek liet, maar ook een ontaarde moeder. Ze veronderstellen dat ze het kind voor veel geld aan de instelling zou hebben verkocht. Ze geven haar aan bij de politie waar Selvi alle zeilen moet bijzetten om te ontsnappen aan een strafproces.

Tijdens het interview is Selvi verdrietig en kwaad op de instelling omdat ze de boodschap krijgt dat haar zoon geen contact met haar wil. Ze gelooft het niet, want zij is immers zijn moeder? Bloedverwantschap, en vooral het bloed dat een moeder met haar kind deelt, heeft voor Tamils grote betekenis (Kapadia, 1995; Trawick, 1992). Bij uitstek het bloed dat moeders en kinderen delen, staat symbool voor een unieke relatie en deze betekenis, opgeteld bij de culturele betekenis van de notie 'moeder' in bredere zin (van Hollen 2003), impliceert dat een moeder onvervangbaar is en dat moederschap levenslang duurt.

In Zuid-India is het niet ongebruikelijk dat kinderen voor korte of langere tijd verblijven in een ander huishouden. Dan neemt een tante of een andere verwant de zorg voor een periode van de ouders over. Er is dan echter geen sprake van het verbreken van de relatie tussen

ouders en kind. De moeder blijft de moeder en dit is een belangrijk referentiekader voor moeders in Zuid-India.

Ook moeders die een afstandsverklaring hebben ondertekend ervaren dat het betreffende kind nog steeds hun kind is. In de beleving van een moeder staat ze de zorg voor haar kind af, niet het kind zelf, omdat moederschap niet overdraagbaar is. Ook voor Selvi sluiten de onomkeerbare gevolgen van het juridische construct niet aan op haar beleving van haar betekenis als moeder. Haar zoon verblijft weliswaar bij andere mensen, maar hij is nog steeds haar kind en ze verlangt wanhopig om hem terug te zien. *'Ik wil weten waar hij is. Ik weet niet eens of hij nog leeft.'* Selvi maakt zich zorgen en een ontmoeting met hem zou haar zorgen wegnemen.

Naast het wegnemen van deze grote zorg, hoopt Selvi ook op een ander effect. Ze is ervan overtuigd dat de komst van een gezonde en geschoolde zoon zal veranderen hoe mensen naar haar kijken. Het zou haar reputatie grotendeels herstellen, zo hoopt ze. Ze vindt het geen probleem als hij daarna weer terugkeert naar het land waar hij is opgegroeid, zo legt ze uit. Maar zijn bezoek aan haar zou het bewijs zijn dat ze de juiste keuze heeft gemaakt, hem niet heeft verkocht en dus een goede moeder is: *'Ik wil dat mijn zoon terugkomt om de mensen de mond te snoeren.'*

Machtsongelijkheid

Ongehuwde moeders zijn de meest gecompliceerde casussen. Het raakt aan ethische, juridische en spirituele issues en er zijn veel mensen bij betrokken met verschillende emoties en prioriteiten. Het kookt van emoties. De hoop voor een oplossing is haar kwetsbaarheid. Ze [B: de (aanstaande) moeder] zal luisteren.

Deze uitspraak is van een maatschappelijk werkster verbonden aan één van de adoptie-instellingen en illustreert de machtsrelatie alsook de ethische verantwoordelijkheid van hulpverleners. De heersende opvattingen buiten en binnen de muren van instellingen met een vergunning om kinderen ter adoptie te plaatsen in een adoptiegezin worden gedomineerd door een seksuele moraal die inhoudt dat ongehuwd moederschap getuigt van zedeloosheid. Hulpverleners verbonden aan deze instellingen zijn van mening dat door afstand ter adoptie zowel moeder als kind een kans hebben op rehabilitatie. Deze

boodschap wordt helder en onmiskenbaar gecommuniceerd binnen de instellingen.

Daar komt bij dat dezelfde organisatie die voor adoptie bemiddelt, de vrouw rust, medische zorg en een vriendelijke sfeer biedt zolang ze zich conformeert aan de geschreven en ongeschreven regels. Het afstaan van haar baby is dan de prijs die een moeder betaalt voor de zorg die ze van een instelling ontvangt. Loyaliteit, afhankelijkheid en dankbaarheid zijn van invloed op haar besluitvorming.

Toch komt het voor dat moeders tijdens het verblijf in een instelling na de bevalling op hun besluit terugkomen. Maar om verschillende redenen blijken er hoge drempels om dit met de hulpverleners te delen. Zo ook Chellam. Chellam, achttien jaar, woont in een sloppenwijk en wordt zwanger van haar vriendje. Als ze haar uitblijvende menstruatie met haar moeder deelt, blijkt het te laat voor een abortus. Ze wordt vanuit de kliniek doorverwezen naar een opvanghuis met een adoptievergunning en is op dat moment acht maanden zwanger. Haar moeder is kwaad op haar omdat een abortus niet meer mogelijk is en Chellam is er op dat moment van overtuigd dat het afstaan van haar kind het beste alternatief is. Maar dat was tijdens de zwangerschap. Als ze eenmaal haar kind in haar armen heeft, verandert ze van gedachten:

C: Als zij [B: de autoriteiten in de instelling] mijn kind aan mij willen geven, zal ik hem meenemen. Ik kan hem zelf grootbrengen door huishoudelijk werk voor iemand te gaan doen. Ik kan hem de eerste zes maanden zelf voeden en daarna kan ik oppas zoeken en gaan werken. Ik kan hem zelf grootbrengen, maar ik ben enorm van slag want ik heb de papieren al getekend. Iedereen hier zegt: 'Waarom zou je zo'n mooie baby achterlaten?'

(...)

B: Wie zegt dat je je kind hier moet achterlaten?

C: De mensen die hier op de baby's passen. Wat kan ik doen? Ik heb de papieren getekend dat ik de baby na de bevalling hier zou achterlaten. En als ik de baby wil houden moet ik heel veel geld betalen, zeggen ze.

Moeders – veelal uit armere families en met weinig scholing – verblijven vaak weken of maanden in deze instellingen. Ze horen en zien soms met eigen ogen dat de baby's naar rijke buitenlandse en/of Indiase mensen gaan en ze weten dat deze mensen voor een baby betalen. De moeders veronderstellen dat ze ook zelf een aanzienlijk bedrag

zouden moeten betalen om hun kind te kunnen houden, vergelijkbaar met het bedrag dat adoptieouders betalen voor een baby. De stafleden van de betreffende instellingen hebben mij zonder uitzondering te kennen gegeven dat moeders niet hoeven te betalen om hun kinderen te houden. Echter, het feit dat moeders veronderstellen dat ze moeten betalen en het gegeven dat dit niet expliciet wordt ontkracht, beïnvloedt mede de besluitvorming.

Geld

Adoptie is een miljoenenindustrie (Gibbons & Smith Rotabi, 2012). Talloze ngo's, in zendende en ontvangende landen, bestaan dankzij adoptie. Het plaatsen van kinderen in adoptiegezinnen is lucratief.¹⁰ Instellingen met een adoptievergunning in Nederland alsook in zendende landen presenteren zich gewoonlijk als non-profitorganisaties. Het geld dat adoptieouders betalen wordt verondersteld alleen de gemaakte onkosten te dekken. Dat neemt niet weg dat het salaris en dus levensonderhoud van veel mensen in zendende en ontvangende landen met deze middelen wordt betaald. Er is sprake van grote geldstromen, maar er is ook een sterke opvatting dat de moeders geen financieel voordeel mogen hebben voor het achterlaten van een kind. Een moeder verwoordde: *'Als je iets verkoopt, dan ben je het kwijt en wordt de koper de eigenaar. Ik heb nooit geld gekregen voor mijn kind, dus is mijn kind van mij.'* Het beleid sluit dus aan bij de beleving van moeders dat de band met hun kind blijft bestaan.

Om de instroom van baby's op gang te houden, investeren instellingen in relaties met artsen, verpleegkundigen en andere hulp- en dienstverleners die werkzaam zijn bij abortusklinieken en kraamafdelingen van ziekenhuizen. En dit zijn niet alleen investeringen op betrekkingniveau. Een maatschappelijk werkster van een openbaar ziekenhuis beschreef dat ze 2.000 Roepies (Rs)¹¹ kreeg per 'transfer' van een vrouw met een ongeplande zwangerschap, waarop dit bedrag werd bevestigd door de instelling waar ze deze vrouwen naar doorverwees.¹² Het

10 In 2003 betaalden Indiase adoptieouders rond 20.000 Rs. Een leerkracht verdiende in die tijd tussen 3.000 en 5.000 Rs per maand, dus 20.000 Rs was substantieel. In 2007 betaalden Nederlandse echtparen, afhankelijk van onder andere de bemiddelende organisatie, tussen 10.000 en 12.000 euro voor een kind uit India.

11 Asha Krishnakumar (2005) noemt in *Frontline* het bedrag van 6.000 Rs per doorgestuurde baby (*Frontline* May 21-June 03 2005, Vol. 22, No 11).

12 In die tijd stond 2.000 Rs gelijk aan het gemiddelde maandsalaris van een basisschoolleerkracht of anderhalf keer het salaris van kinderverzorgsters die de baby's in de instellingen verzorgden.

bedrag werd ‘onkostenvergoeding’ genoemd, maar dit soort bedragen overstijgen onkosten die worden gemaakt in ruime mate en zijn dus betalingen in plaats van onkostenvergoedingen. Concurrentie tussen instellingen met adoptievergunningen bleek een realiteit en in een dergelijk klimaat worden vrouwen die formeel werden aangeduid als ‘vrouwen in nood’ in de praktijk handelswaar. Wanneer een ongehuwd zwangere vrouw zich eenmaal binnen de muren van een instelling bevond, leek er geen weg meer terug. Een onomkeerbaar besluit tot het doen van afstand, met ingrijpende gevolgen voor minstens twee mensenlevens, werd soms in een paar uur genomen. Zo sprak een moeder:

De vrouw die me doorverwees naar deze organisatie zei me al meteen dat ik de baby zou moeten achterlaten en toen ik hier aankwam werd bevestigd dat afstand doen een voorwaarde was.

Goede adopties zijn, zo staat geformuleerd in internationale afspraken en verdragen, een interventie uitsluitend gericht op het belang van het kind.¹³ Dit onderzoek toonde echter aan dat adoptie als interventie om kinderen uit de tehuizen te halen een aanzuigende werking heeft. De moeders die meewerkten lieten zien hoe het hedendaagse legale adoptiesysteem druk veroorzaakte op ‘hun besluit’ om hun kind af te staan.

Moeders die hun kind niet afstonden

Zoals vermeld sprak ik ook met ongehuwde moeders die hun kind niet afstonden. De betekenis van moederschap bleek een belangrijk instrument in het rehabilitatieproces van moeders die ervoor kozen om hun kind – tegen de dominante sociale en culturele normen in – zelf op te voeden zonder getrouwd te zijn. Deze vrouwen en ook hun familie hadden geleden onder grote reputatieschade. Een zwangerschap voor het huwelijk is het levende bewijs van buitenechtelijke seks en dus van een losse seksuele moraal. Echter, de overgang naar het moederschap bracht voor deze moeders agency. Vasuki is een ongehuwde moeder die haar – dan tienjarige – dochter zelf grootbrengt. Zij legt uit:

De mensen respecteren me omdat ik het aandurf om mijn kind zelf groot te brengen. Ik voed mijn kind goed op. (..) Ik aborteerde het niet en doodde mijn kind niet (...). De mensen zijn blij dat ik mijn kind houd en omwille van mijn kind bij haar blijf. Ze respecteren me omdat ik deze uitdaging in mijn leven aanga.

13 Het Haags Adoptieverdrag is gebaseerd op de universele rechten van het kind.

Waarom kozen deze ongehuwde moeders voor zo'n ingewikkeld bestaan in plaats van voor een andere mogelijkheid zoals abortus of het kind na de geboorte te vondeling leggen? Een meewegende factor bleek dat deze moeders onder ogen zagen dat hun gemeenschap, familie en/of dorps- of wijkgenoten op de hoogte waren van de 'verboden zwangerschap'. Aborteren of afstaan van het kind kon dus het stigma veroorzaakt door buitenhuwelijkse seks niet meer wegnemen.

Ongehuwde moeders die hun kind tegen de stroom in zelf grootbrachten, presenteerden zich tijdens de gesprekken zelfverzekerd en met trots. Uit hun houding sprak een diepe overtuiging over de juistheid van hun beslissing. Ongehuwde moeders benadrukten met regelmaat hoe zij een slachtoffer waren geworden. Als jonge kuisse vrouwen werden ze, indertijd, geacht om naïef en afwachtend te zijn. Dit verklaarde waarom ze de seksuele intenties van de mannen niet hadden doorzien en zo werd hun onschuld er de oorzaak van dat onbetrouwbare mannen hen hadden kunnen misleiden en verraden. Deze vrouwen presenteerden zich dus als slachtoffer van hun kuisheid. Slachtofferschap werd gebruikt om onderhandelingsruimte te creëren. Naar de buitenwereld toe verkleinden deze vrouwen hun verantwoordelijkheid, vergrootten zij begrip en respect en reduceerden zij daarmee de kans op ridiculisering.

Ongehuwde moeders die hun kind niet afstonden en zelf grootbrachten bleken de belangrijkste actoren in hun eigen rehabilitatieproces. Het benadrukken van hun onvoorwaardelijke, vanuit cultureel perspectief heilige moederliefde, zelfontkenning en zelfopoffering waren hierbij cruciale elementen. Een belangrijk gegeven met betrekking tot deze moeders was ook dat zij nooit in aanraking waren gekomen met een instelling waar ze hun kind ter adoptie hadden kunnen afstaan. In die zin was het grootbrengen geen bewuste keuze geweest, maar een gevolg van een niet beschikbare optie.

Dit staat in schril contrast met de gesprekken met moeders die in een instelling met een adoptievergunning verbleven en hun kind wel afstonden. Behalve pijn en verdriet bespeurde ik bij hen niettemin opluchting over het feit dat ze het kind konden achterlaten, maar deze opluchting kwam eerder voort uit de panieksituatie waarin zij verkeerden. Moeders die hun kind gingen afstaan, of in het verleden hadden afgestaan, spraken vaak defensief. Zij probeerden hun beslissing te legitimeren ten opzichte van mensen in hun omgeving (als deze mensen

op de hoogte waren), ten opzichte van hun afgestane kinderen (die nog steeds in hun gedachten waren) en ze poogden wellicht nog het meest zichzelf te overtuigen van de juistheid van hun besluit.

Schuld en schaamte

Een voorhuwelijkse zwangerschap is een catastrofe voor een vrouw en haar verwanten. Dit gegeven werd bevestigd in alle interviews met ongehuwde moeders. Een voorhuwelijkse zwangerschap beschadigt het familieprestige ('kauravam'). De vrouwen zelf benadrukten niet zozeer schaamte over hun seksualiteit: *'Het enige wat me zorgen baart is hoe ik mijn familie weer onder ogen kan komen. Zullen ze nog evenveel om me geven als voorheen? Ik voel me zo schuldig dat ik hen dit heb aangedaan.'* Schuldgevoelens waren overheersend en duiden op de schaamte voor wat ze hun naaste familieleden hadden aangedaan. Een ongehuwde moeder met een baby van een week oud legt uit:

[B: Mijn vader zei tegen me:] 'Ik liet je vrij en dat moet ik nu met deze schande bekopen. Wat kan ik tegen de mensen zeggen? Ik durf niemand meer onder ogen te komen. Ik had niet verwacht dat je me dit zou aandoen.' Hij moest huilen nadat hij dit tegen me had gezegd.

En ook de moeder huilde toen ze dit tijdens het interview deelde. De veelal jonge moeders die meewerkten aan dit onderzoek waren ingebed in sociale, familiale en/of institutionele netwerken. De gevolgen van hun zwangerschap, evenals de gevolgen van de beslissing om een kind af te staan of zelf groot te brengen, reikten verder dan het individueel belang. Dit is een belangrijk gegeven, omdat deze moeders hiërarchisch gezien over weinig macht beschikten. Een ongehuwde zwangere jonge vrouw legt uit: *'Ik vertelde mijn moeder dat ik het kind zelf wilde houden, maar ze zei: "Nee, nee, geef het weg. God zal ons bijstaan".'*

De moeders lieten zien hoe hun familieleden of de staf van een ngo, of een combinatie van beide, het proces van besluitvorming beïnvloedden, aanstuurden of helemaal overnamen. Feitelijk is het ook een beslissing als een moeder bewust voor deze passieve rol kiest. Ik ontmoette echter moeders die volledig tegen hun persoonlijke wil tot het besluit werden gedwongen om een afstandsverklaring te ondertekenen. Het opofferen van individuele belangen, inclusief het belang van haar kind, was bedoeld om de relatie met familieleden te kunnen behouden of te beschermen.

In een proces van afstand en adoptie conflicteren in veel gevallen de belangen van de moeder en haar (andere) familieleden. Een goede communicatie tussen deze partijen is van groot belang. Ik observeerde echter weinig contact. De zwangere, of net bevallen, vrouwen leefden gedurende hun verblijf in de instelling geïsoleerd van familie. Zij doorleefden hun situatie in eenzaamheid en overwogen de pro's en contra's van afstand doen grotendeels zonder afstemming of overleg. Familieleden kwamen incidenteel op bezoek, maar tijdens deze bezoeken werd overleg en contact tussen de belanghebbenden niet gestimuleerd of gefaciliteerd en werden besluitvormingsprocessen niet systematisch gedeeld of op elkaar afgestemd. Familieleden hielden vaak hun pasgeboren verwant op afstand en ontweken de mogelijkheid om hun dochter, zuster of nicht in haar rol van moeder te observeren en te ervaren. Een confrontatie met de realiteit werd dus uit de weg gegaan door de personen die vaak een groot deel, zo niet het hele proces van besluitvorming hadden bepaald.

CONCLUSIE

Deze studie laat de (aanstaande) moeders aan het woord over hun uiterst complexe en pijnlijke omstandigheden ten tijde van een ongeplande zwangerschap en/of het afstandsproces. Het Haags Adoptieverdrag stelt dat de mogelijkheid voor een kind om op te groeien bij de oorspronkelijke familie de voorkeur verdient. Nog voordat dit internationaal verdrag van kracht werd in India¹⁴, was het Indiase adoptiebeleid al expliciet over deze prioriteit (Indian Council for Child Welfare, 1998). Als een moeder mogelijkheden ziet om zelf haar kind groot te brengen, verdient die mogelijkheid de voorkeur. In de praktijk krijgt het behouden van deze relatie echter geen prioriteit als het vrouwen betreft die geclassificeerd worden als ongehuwd.

In India gaat ongehuwd moederschap gepaard met gevoelens van schuld en schaamte voor zowel de moeder als haar familie. De gevoelens van schuld en schaamte hangen samen met de culturele betekenis van seksualiteit, gender en het huwelijk. Desondanks blijken ook in India ongehuwde moeders in staat om hun kinderen zelf groot te brengen. Het afstaan van een kind is voor hen in strijd met goed moederschap en de offers die ze brengen, zoals leven met een stigma, benadrukken voor hen goed moederschap en dit sterkt hen.

14 In oktober 2003 werd het Haags Adoptieverdrag in India van kracht.

Ongehuwde moeders die ten tijde van de zwangerschap en tijdens hun verblijf in een instelling denken dat het afstaan van hun kind de oplossing van hun probleem is, overzien de consequenties niet. Ondanks internationale verdragen en nationale wet- en regelgeving op het gebied van afstand en adoptie, gelden in de dagelijkse praktijk regels die niet in de geest zijn van deze verdragen en niet zichtbaar zijn in de officiële documenten. Binnen de instellingen blijken conventionele overtuigingen over 'de seksuele moraal', ongelijke lokale en globale neokoloniale machtsverhoudingen, gegenderde misogyne patriarchale structuren en financiële belangen een doorslaggevende rol te spelen bij de begeleiding van ongehuwde moeders. Afstand doen wordt zo voor veel moeders de enige optie.